

Beata Piecychna

Język, rozumienie, interpretacja. Kompetencje tłumacza w świetle filozofii hermeneutycznej Hansa-Georga Gadamera

Streszczenie pracy doktorskiej

Głównym celem pracy jest udowodnienie tezy, że dyskurs hermeneutyczny, mimo częstego kwestionowania jego przydatności w translatoologii, oferuje wgląd w istotne aspekty aktu tłumaczeniowego (w tym przede wszystkim w osobę kompetentnego tłumacza, stanowiącą element centralny w refleksji hermeneutycznej nad szeroko pojętym przekładem) oraz wykazuje przydatność w dydaktyce przekładu pisemnego. Autorka pracy stawia dwa główne cele. Pierwszym jest analiza i rekonstrukcja poglądów Gadamera na język, przekład, rozumienie i interpretację oraz znalezienie odpowiedzi na pytanie dotyczące tego, kim, według filozofa, jest kompetentny tłumacz, na czym polega jego twórcza działalność, co decyduje o powodzeniu procesu tłumaczeniowego oraz jakiego charakteru są kompetencje tłumacza, jeśli analizuje się je z perspektywy hermeneutycznej. Drugim celem jest wykazanie przydatności Gadamerowskiej hermeneutyki we współczesnej dydaktyce przekładu, w szczególności udowodnienie wpływu hermeneutycznego modelu autorstwa Radegundis Stolze (w znacznej mierze zainspirowanego filozofią hermeneutyczną Gadamera) na akwizycję kompetencji tłumaczeniowej u studentów lingwistyki stosowanej.

Z wyżej postawioną tezą łączą się pytania dotyczące przekładu i hermeneutyki oraz ich wspólnych powiązań: Co oznaczają pojęcia *kompetencja tłumaczeniowa* i *kompetencje tłumacza* z perspektywy współczesnego przekładoznawstwa? Co oznacza pojęcie *kompetencje tłumacza* z perspektywy hermeneutyki przekładoznawczej? Jaki jest związek hermeneutyki z przekładem? Jakie miejsce zajmuje przekład w Gadamerowskiej filozofii języka? Jaki związek łączy przekład z rozumieniem, interpretacją oraz językiem? Jakie są kompetencje tłumacza, jeśli analizuje się je z perspektywy filozofii hermeneutycznej Hansa-Georga Gadamera? Czy tak zwana neohermeneutyka przekładoznawcza (reprezentowana między innymi przez Radegundis Stolze) wykazuje istotny wpływ na akwizycję kompetencji tłumaczeniowej?

Do podjęcia problemu badawczego skłaniają trzy główne powody: 1) brak prac dotyczących kompetencji tłumacza i ich akwizycji z punktu widzenia hermeneutyki przekładoznawczej, 2) naturalny związek między hermeneutyką a przekładem oraz 3) niesatysfakcjonujące współczesne konceptualizacje koncepcji kompetencji tłumacza,

powstające przede wszystkim w nurtach lingwistycznym i pragmatycznym przekładoznawstwa.

Praca składa się z trzech części. Pierwsza została poświęcona stanowi badań w zakresie tematyki podejmowanej w rozprawie. Mieszczą się w niej trzy rozdziały. W rozdziale pierwszym przybliżono współczesne ujęcia *kompetencji tłumaczeniowej* oraz *kompetencji tłumacza*. Rozważania rozpoczynają się od przedstawienia swoistego tła terminologicznego omawianego tu pojęcia oraz nakreślenia trudności związanych z jego definicją w świetle historii teorii przekładu. W dalszej kolejności pojęcie kompetencji tłumaczeniowej zostało ukazane w perspektywie prowadzonych nad nią badań, począwszy od lat 70. XX wieku, a skończywszy na koncepcjach najbardziej aktualnych: współczesnych podejściach komponentowych, longitudinalnych badaniach nad akwizycją kompetencji tłumaczeniowej (między innymi projekty badawcze PACTE, TransComp czy CTP), koncepcji „superkompetencji” Anthony’ego Pyma czy normie tłumaczeniowej PN-EN 15038. Skupiono się także na pojęciu *kompetencje tłumacza*, przedstawiając w końcowej części rozdziału definicję pojęcia zastosowanego w tytule dysertacji.

Rozdział drugi został poświęcony hermeneutyce przekładoznawczej. Ponieważ jest ona nierozdzielnie związana z filozofią hermeneutyczną, na wstępie przedstawiono etapy kształtowania się hermeneutyki jako kierunku filozoficznego. Kolejne części rozdziału poświęcono hermeneutycznym konceptualizacjom przekładu, związkowi łączącemu hermeneutykę z przekładem oraz stanowi badań nad współczesną hermeneutyką przekładu, która w ostatnich latach zyskuje coraz większe zainteresowanie zarówno wśród przekładoznawców, językoznawców i literaturoznawców, jak i wśród filozofów specjalizujących się w filozofii kontynentalnej.

W rozdziale trzecim przedstawiono sposób ukształtowania się pojęcia *język* w filozofii hermeneutycznej Gadamera. Nawiązano także do autorów, do których chętnie odnosił się w swych rozważaniach autor *Wahrheit und Methode*. Prezentując aspekty języka w Gadamerowskiej filozofii hermeneutycznej, powiązano je z kategorią rozumienia i dziejowości. Rozdział ten stanowi istotne wprowadzenie do dalszych rozważań nad modelem przekładu w ujęciu Gadamera. Jest on istotny także z tego względu, że teoria hermeneutyczna autorstwa R. Stolze – której dotyczy część trzecia rozprawy – została w znacznej mierze inspirowana hermeneutyczną filozofią języka.

Druga część pracy dotyczy koncepcji przekładu w świetle Gadamerowskiej teorii hermeneutycznej oraz wyodrębnionych na jej podstawie kompetencji tłumacza jako interpretatora tekstów. Składa się z czterech rozdziałów obrazujących odpowiednio cztery

konceptualizacje przekładu: 1) przekład jako realizacja kolistej struktury rozumienia; 2) przekład jako konkretyzacja świadomości efektywnodziejowej; 3) przekład jako rozmowa hermeneutyczna; 4) przekład jako językowa wykładnia świata. Konceptualizacje te w najpełniejszy sposób obrazują sposób funkcjonowania aktu tłumaczeniowego w filozofii hermeneutycznej autora *Wahrheit und Methode*. Te cztery rozdziały stanowią także przegląd najważniejszych pojęć Gadamerowskiej hermeneutyki, które pomagają w zrozumieniu miejsca, jakie zajmują w niej przekład i osoba tłumacza.

Część trzecia rozprawy, ilustrująca zastosowanie podejścia hermeneutycznego w dydaktyce przekładu pisemnego, stanowi raport z badania przeprowadzonego przez autorkę w latach 2012-2013 w Wyższej Szkole Administracji Publicznej w Białymstoku, na grupie 15 studentów lingwistyki stosowanej. Celem badania była weryfikacja wpływu hermeneutycznego modelu autorstwa R. Stolze – zainspirowanego między innymi filozofią hermeneutyczną Hansa-Georga Gadamera – na akwizycję kompetencji tłumaczeniowej.

W tytule pracy znalazły się trzy kluczowe słowa: język, rozumienie oraz interpretacja. Wzajemna relacja tych pojęć oraz ich znaczenie tworzą klucz do zrozumienia tego, czym w Gadamerowskiej hermeneutyce jest przekład, a tym samym co stanowi o hermeneutycznych kompetencjach tłumacza. Wkład hermeneutyki przekładu w dyskusję toczącą się wokół istotnych i aktualnych kwestii dotyczących nie tylko teorii, ale również praktyki translologicznej, jest bardzo znaczący. Mimo że model zaproponowany przez R. Stolze wykazuje wiele punktów zbieżnych z dydaktycznymi propozycjami innych teoretyków przekładu, to jednak należy uznać, że autorka ta, inspirując się w znacznej mierze Gadamerowską hermeneutyką, wniosła mnóstwo przewartościowań i ciekawych konceptów do współczesnych koncepcji nauczania przekładu pisemnego. Zarówno więc w filozofii hermeneutycznej Hansa-Georga Gadamera, jak i w zainspirowanej nią propozycji dydaktycznej Radegundis Stolze mieści się ogromna wartość i zupełnie nowa jakość w ujmowaniu najistotniejszych kwestii związanych z aktem tłumaczeniowym: języka, rozumienia oraz interpretacji. Na koniec warto przywołać słowa Fritza Paepckeego, który niegdyś stwierdził, że bez pogłębionej refleksji nad tłumaczem i tekstem nie może być mowy o przekładoznawstwie. Autorka niniejszej dysertacji zgadza się z tym stwierdzeniem i dodaje, że nie może być mowy o przekładoznawstwie, a już w szczególności o kompetencjach tłumacza, bez uwzględniania perspektywy hermeneutycznej.

Beata Piecyńska